

Niet aan de wilgen

Ursula Neubauer gaf haar oeuvre terug aan de natuur en maakte daarmee nieuw werk

'Printmaker' Ursula Neubauer heeft haar papieren nalatenschap na veertig jaar werken uit de lades gehaald en teruggegeven aan de natuur die haar een leven lang heeft geïnspireerd. De opruimactie was tegelijkertijd een ingenieus werkproces: een metamorfose naar nieuw werk, gemaakt met behulp van de natuur en een drone. Monika Auch

'Iedere kunstenaar die een groot aantal werken heeft geproduceerd, gaat zich op een gegeven moment afvragen waar al het werk naartoe gaat', aldus Ursula Neubauer. 'Ik heb de leeftijd bereikt waarop deze vraag steeds urgenter wordt. Als graficus heb ik vele lades vol met grafisch werk in oplages. Ik wilde ze vernietigen en laten herrijzen als iets nieuws. De reusachtige treurwilg in de tuin van mijn partner Frans Saris bood zich aan als ophangstelsel om van honderden aan de takken wapperende grafieken een spectaculaire installatie te maken. Maar "aan de wilgen hangen" heeft ook een heel negatieve connotatie: je houdt het voor gezien, je geeft op. Daar was geen sprake van!'

Neubauer is 79 jaar oud, een energieke, vastberaden kunstenaar. Ze behaalde na een literatuurstudie in Duitsland een master in 'printmaking' in Pittsburgh, Verenigde Staten, een stevige basis voor een divers, rijk oeuvre. Verbondenheid met de natuur is het centrum van haar werk. Ze plaatst kunst zo dicht mogelijk in natuur, maakt het tot een onderdeel ervan. Ze zegt: 'Je kunt landschappen structureel bekijken of ze als theatrale ruimte ervaren. Soms komen ze als diep melancholiek over, soms als ritmisch vrolijk. Het gebruik van kleur en het spel met licht zijn de middelen om het een of andere aspect naar voren te halen. Wat me interesseert, is de schemerzone waar mythe, persoonlijke ervaring, geschiedenis en verbeelding zich tot een werk verdichten, dat kan soms kunst zijn.'

Verwerende grafieken

Neubauer is bedreven in alle grafische technieken en gebruikt etsen, carborundum, lithografie, inktjet print en zeefdruk in zinvolle, interessante combinaties. Op de in groot formaat uitgewerkte bladen komen stilleven en afbeeldingen uit de natuur tot leven door een zwiervende lijn met krachtig gevoerde etsnaald of gewoon een stuk houtskool. Neubauer werkte al jaren met videoteknik en laat hierin dezelfde beweeglijkheid zien. Voor het project 'Weathering Prints' filmde ze buiten in de natuur van de Vinkeveense plassen. Ze legde vanuit verschillende cameraposities en onder extreme weersomstandigheden de veranderingen van haar grafische werken vast. Vanuit vogelperspectief filmde een drone de installatie met prints.

Drone en vogels

De prenten werden aan een ruim honderd meter lange lijn tussen bomen en boven het water opegehangen. In het begin had Neubauer nog geen idee hoeveel dagen ze zou gaan filmen. 'Op de eerste dag in april was het stralend mooi weer en vrij windstil met later kleine windvlagen. De volgende ochtend was er wél douw op het gras en op het papier, daardoor hing het heel strak en zwaar. Toen kwam de wind opzetten en de prenten begonnen te fladderen als vogels. Bij de latere montage nam ik deze waarnemingen mee en liet ik de vogels die ik ook apart boven het water had gefilmd, door de beelden heen vliegen. Door het steeds veranderende weer begonnen de prenten hun eigen leven te leiden: ze raakten los, verstrengelden zich, schuurden, dansten en maakten lawaai. Ik

moest ze van de grond oprapen, opnieuw ophangen of verplaatsen. De dronefotograaf Steven Snoep kon de volgende dag 's avonds bij heftige wind net nog filmen met het risico dat de drone in de bomen bleef steken, wat niet is gebeurd. De dronetrack geeft de toeschouwer een visueel overzicht maar ook een betekenis: die alom op het terrein aanwezige levende natuur, met name de meeuwen, laten hun perspectief van de kunstactie zien.

In de nacht na de drone-opnames stormde en regende het. Er bleef niet veel over van de installatie. De prenten boven het water belandden bijna alle in de golven. In de tuin lagen de resten van de voorstelling: het natuurlijke einde van de actie met spectaculaire beelden. Zoals het leven zelf was de uitkomst van het project onvoorspelbaar. Er was van tevoren geen draaiboek

bedacht. De kunst was onderworpen aan de natuur. De titel van het project – Weathering Prints – geeft deze verhouding perfect weer.

Escher-achtige beelden

Het grafisch oeuvre van Neubauer is vier dagen lang onder verschillende weersomstandigheden gefilmd: spiegelend in het water, wapperend in de wind, scheurend of juist onbeweeglijk zwaar hangend en nat van de regen. De overblijfselen zijn gedeeltelijk 'aan de vissen gevoerd' en zover mogelijk opgevouwen tot een bundel van bedrukt, zwaar papier van 37 x 37 x 17 cm, zes kilo in totaal, een geweldig object.

1 Ursula Neubauer, Early morning: filmstill uit video 'Weathering Prints'.

Project 'Weathering Prints'

3 channel video
 Duur: 03.50 uur
 Dimensie: 1920 x 1080
 Locatie: Vinkeveense plassen
 Datum: gefilmd 20 - 25 april 2018
 Eindproductie: september 2018
 Technische assistentie: F.W.Saris
 Dronefotografie: Steven Snoep
 Montage-assistentie: Rob Tiggelman

Monika Auch is beeldend kunstenaar en redactielid.

Website

www.ursulanebauer.nl

2 Weathering Prints: filmstill uit video 'Weathering Prints', met grafisch werk: links een zeefdruk en daarnaast een carborundum print.

3 Lifeline, digitale foto: fotomontage van filmstill en foto met grafisch werk: links een ets, in het midden een ets en rechts een zeefdruk met droge naald, afmetingen: 55 x 88 cm, 2018, oplage: vijf.

2

De video 'Weathering Prints' wordt als drieluik op grote schermen getoond. De vakkundige montage met de droneregistratie levert spannende beelden op. Het zijn Escher-achtige beelden van meeuwen die voor prenten met vogels erop langsvliegen – realiteit en beeld vermengen. Of een realtime knotwilg met daarnaast een grote houtsnede met een organische erop lijkende structuur. Het zijn fantastisch mooie bewegende beelden met sfeerbepalend geluid erachter. Neubauer werkte met een team. Over de audio-track zegt ze: 'Er was 's ochtends schitterend vogelgezang in de tuin, maar je hoorde ook het geluid van het vliegverkeer en de snelweg. Deze soundtrack is niet gebruikt. Het geluid van de meeuwen was zo doordringend, dat het wel het origineel is. Bij de wind- en watergeluiden is voor een mix van origineel geluid en sound effects gekozen.'

Lifeline

De video visualiseert de kringloop van het leven en de daarbij horende stemmingen: vrolijk fladderende bladen papier met erdoorheen kruisende vogelzwermen, de duikvlucht van meeuwen, de rijkdom aan structuren, wisselende sterke kleuren en de willekeurige invloed en vernieling door natuurkrachten. Het zwarte water slikt het papier op, resten gaan terug naar de natuur. Daartegenover staat een ander werk, een vrolijke foto met de titel 'Lifeline'. Neubauer ligt languit en lachend in het water met een duikbril op, gekleed in een blauwe jurk en omhuld door een bed van waterlilies. Boven haar loopt een lijn met eraan hangend enkele van haar grote grafieken. Een grotere tegenstelling met de alom bekende, weemoedige 'Ophelia'-afbeeldingen is niet denkbaar. De levensvreugde spat ervan af.

3

1

Er zijn drie obstakels die in de weg kunnen staan bij het verduurzamen van een atelier. Als eerste moet dit proces veelal in een al bestaand atelier uitgevoerd worden, waarbij het lastig kan zijn om te bepalen welke ingrepen daadwerkelijk een verbetering teweeg zullen brengen. De tweede moeilijkheid is dat de beschikbare informatie over materialen en hun impact op het milieu zeer technisch van aard kan zijn, waardoor lastig toepasbaar. Ten slotte kan het beoordelen van bronnen op betrouwbaarheid problematisch zijn. Dit artikel is een korte inleiding in atelierverduurzaming; een handreiking die hoopt verder onderzoek en praktische stappen richting een duurzamer atelier te vergemakkelijken.

De atelierruimte

Een bestaand atelier verbouwen om de energie-efficiëntie te verbeteren, zal op de korte termijn een energieverslindende ingreep zijn. Minder ingrijpend zijn tijdelijke maatregelen. Om onnodig stoken te voorkomen kan (gerecyclede) textiel of papier gebruikt worden om kieren te dichten en warmte 's nachts binnen te houden. Lichten en elektrische apparaten kunnen op hun energie-efficiëntie beoordeeld worden door hun effect op de elektriciteitsrekening te controleren; de Consumentenbond geeft ook indicaties van elektriciteitsverbruik voor apparaten. Sowieso kan verbruik verminderd worden door apparaten die langer dan een kwartier niet gebruikt worden uit te zetten en wanneer mogelijk de stekker uit het stopcontact te halen. Ten slotte is de locatie van het atelier belangrijk: hoeveel energie kosten de heen- en terugreis, en kan dit met de fiets of het openbaar vervoer?

Materiaalkeuze en gebruik

Om met milieuschadelijke materialen te werken is vaak niet wenselijk. Onderzoek naar niet-giftige, of minder schadelijke alternatieven voor oplosmiddelen en andere kunstenaarsmaterialen heeft de afgelopen jaren veel mogelijkheden opgeleverd. Op de materiaalpagina van het American Institute of Conservation is een gedetailleerde handleiding te vinden die helpt de schadelijkheid van materialen in te schatten en die alternatieven biedt.¹

Bij het bestellen is het spaarzaam en minder milieubelastend om grotere eenheden in te kopen, dit natuurlijk alleen als uit ervaring is gebleken

'Groen' werken

Verduurzaming van atelier en atelierpraktijk

Verantwoordelijkheid nemen voor de invloed die je op het milieu hebt, betekent dat dit ook in je professionele leven aangekaart moet worden. Voor kunstenaars en restauratoren speelt hun werk zich veelal af in een eigen atelier, waarbij ook materiaal en afvoer van afval onder eigen verantwoordelijkheid vallen. Bij het maken en behouden van kunst wordt steeds meer aandacht aan 'groen' werken gegeven, maar toch kan het praktisch uitdagend zijn om verduurzaming van een atelier en atelierpraktijk te implementeren.

Heleen van Santen en Jasmine Guest

dat alles wordt verbruikt.

Ook de wijze van materiaalbereiding kan invloed hebben: kleinere hoeveelheden per keer aanmaken zal uiteindelijk minder verspillen. Het is mogelijk om minder kunststoffen te gebruiken door deze te vervangen door recyclebare materialen; door glazen potjes voor verf te gebruiken, bijvoorbeeld. Goed onderhouden kwaliteitsgereedschap hoeft ook minder snel te worden vervangen.

Afvoer en recycling

Over specifieke kunstenaarsmaterialen is vaak informatie te vinden op de website van de producent, maar voor groepen materiaalsoorten zijn er richtlijnen voor verantwoordelijk afvoer op het internet te vinden. Waar het lastig is om kleine hoeveelheden te recyclen kan het opzetten van een algemeen verzamelpunt voor een grotere groep collega's nuttig zijn. Verder biedt de Nederlandse overheidswebsite voor huisvuilafvoer een zeer compleet overzicht van de praktische afvoermogelijkheden, waarbij de nadruk ligt op het verminderen van afval en er mogelijkheid is contact op te nemen bij specifieke vragen.²

Duurzaamheid in het curriculum

Hoewel er geen vast pad naar verduurzaming is, groeien zowel de kennis over de milieu-impact van kunst- en restauratiematerialen als de aandacht voor de milieu-impact van de bredere atelierpraktijk. In culturele en onderzoeksinstituten, zoals kunstacademies en universiteiten, wordt duurzaamheid steeds meer in het curriculum geïntegreerd. Binnen de context van duurzaamheid in bedrijfsateliers zijn internationale organisaties zoals de International Council of Museums en het American Institute of Conservation voorlopers, terwijl organisaties zoals Sustainability in Conservation een groeiend forum en een bron van informatie over het verduurzamen van de atelierpraktijk bieden.³

Lastig te verwezenlijken

Het ideaal om in het atelier een minimale impact op het milieu te hebben, is door de vele factoren die hierin meespelen lastig te verwezenlijken: per atelier en werkwijze moet beoordeeld worden wat de meest effectieve stappen zijn om verbruik te verminderen. Zaak is om toch na het oriënteren

2

actief over te gaan tot het invoeren van veranderingen in de atelierpraktijk en, belangrijker nog, deze veranderingen en hun succes ook met collega's te bespreken om verduurzaming in de kunst- en restauratiewereld verder uit te dragen.

Heleen van Santen en Jasmine Guest zijn Post-master studenten Restauratie en Conservatie aan de Universiteit van Amsterdam, waar ze meewerken aan het initiatief van Sustainability in Conservation om hun atelier te verduurzamen.

Noten

1 http://www.conservation-wiki.com/wiki/Sustainable_Material_Use_and_Disposal.

2 <https://www.vang-hha.nl/>.

3 http://www.conservation-wiki.com/wiki/Sustainable_Practices en www.sustainabilityinconservation.com.

1 Een centraal verzamelpunt voor recyclebare materialen maakt de kans groter dat afval daadwerkelijk gescheiden zal worden, zoals dit verzamelpunt voor nitril handschoenen. ©SIC

2 Het aanmaken van oplosmiddelen in kleinere hoeveelheden leidt tot minder verspilling: zowel de glazen fles als de glazen pipet kunnen worden hergebruikt. ©SIC